

TANZİMAT EDEBİYATI (ŞİİR-ROMAN)

Araş. Gör. Serdar DEMİRCAN
Dicle Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi,
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

Editörlüğünü Dr. Özcan Bayrak'ın yaptığı ve Kesit Yayınları tarafından 2014'de basılan *Tanzimat Edebiyatı (Şiir-Roman)* isimli eser, özellikle Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü ve Türkçe Eğitimi Bölümlerinde derslerde kullanılmak üzere hazırlanmış bir ders kitabı mahiyetindedir. Önsöz kısmında belirtildiğine göre ilerleyen zamanlarda bu çalışmayı takip edecek ve Türk edebiyatının farklı dönemlerindeki şiir ve roman örneklerine yer verecek beş kitabın daha okuyucuyla buluşturulması planlanmaktadır.

Tarlan, edebi bir metni onu meydana getiren sanatkarın iç benliğini ve devrin hususi özelliklerini vuzuh ile gösteren bir vesika olarak niteler. (Tarlan, 1981: 19) Yani eserin anlaşılmasında yazıldığı devri ve yazarının edebi kişiliğini bilmenin gerekliliğini vurgular. Bu kitapta da şiir tahlilinden önce Tanzimat öncesi ve Tanzimat dönemindeki siyasi ve sosyal yapı hakkında bilgi verilerek dönemin tarihsel panoraması çizilmiş, ardından şahıslar hakkında bilgi verilmiş, son olarak eser tahlili yapılmıştır.

İki bölümden müteşekkil eserin birinci kısmında Tanzimat dönemi şiiri ele alınmıştır. Değerlendirmeye dahil edilen ilk kişi Akif Paşa ve onun *Türk edebiyatı tarihinde Batı medeniyeti karşısında Osmanlı aydınının içine düştüğü ferdî ve sosyal bunalımı anlattığı ve derin bedbinlik ve şüpheleri ile birçok yazar ve şaire etki eden bir eser* (Uçman, 1989: 261) olarak yorumlanan *Adem Kasidesi*'nin tahlilidir. Sonrasında dönemindeki birçok kişiyi fikirleriyle derinden etkileyen, yenileşmenin öncülerinden olan Şinasi'nin hayatı ve onun Allah'ı çeşitli vasıflarıyla övdüğü *Münâcât* 'ı ile *Mustafa Reşit İçin Kaside* 'si ele alınmıştır. Bu incelemenin ardından da *edebiyat ve edebiyatçının farklı bir anlam kazanmasına, umumiyetle dalkavuk, iktidardakileri methetmekle övünen*

Eski edebiyatın şairleri yerine arkasını saraya değil, halka dayayan ihtilal adamı Namık Kemal (Kaplan, 2011: 42-43) ve onun meşhur *Hürriyet Kasidesi* ile *Vatan Mersiyesi* şiirlerinin kritiği kitaptaki yerini almıştır.

Dönemin bir diğer önemli kalemi Ziya Paşa ise; Mustafa Reşit Paşa'nın ölümü üzerine yazdığı *Mersiye-i Reşit Paşa* ve bugün neredeyse bir atasözü özelliği kazanmış:

Diyâr-ı küfrü gezdim beldeler kâşâneler gördüm

Dolaştım mülk-i İslâmı bütün virâneler gördüm

dizelerinin geçtiği *Gazel*'i tahlil edilerek okurlarla buluşuyor.

Kitapta hayatı, edebi kişiliği ve şiiri incelenen diğer bir şahsiyet ise Tanzimat döneminin önde gelen isimlerinden Sadullah Paşa olmuştur. Onun, Doğu-Batı medeniyetinin inanış ve görüşlerini yansıttığı *On Dokuzuncu Asır* manzumesi tahlil edilmiştir. Ardından Encümen-i Şuara üyelerinden Recaiâde Mahmut Ekrem, oğlu Nijad'ın ölümü üzerine kaleme aldığı *Ah Nijad* isimli ağıt türündeki şiiri ve *Şevki Yok* şiirinin incelenmesiyle değerlendirmeye dâhil edilmiştir.

Ele aldığımız çalışmanın birinci bölümünün sonlarına yaklaşırken ömrünün bir kısmını yurtdışında geçirmiş olan Abdülhak Hamid Tarhan ve onun “felsefî düşünceyle mersiye unsurunu bir arada yürüttüğü” (Tanpınar, 2003: 538) eseri *Makber* ve Hindistan'da kaleme aldığı *Kürsi-i İstiğrak* şiirlerinin tahlil edildiğini görmekteyiz.

Birinci bölümün en sonunda ise bir dönem Recaiâde Mahmut Ekrem ile eski-yeni tartışmasına giren, edebiyatta yenileşmeden ziyade taklitçiliğe karşı çıkmış olan Muallim Naci işlenir. Onun hareketli bir sahne ve cesur bir ordunun meydandaki durumunu sahnelediği *Selîmiyye* şiiri, sonrasında da şairin eski şiirdeki yetkinliğini gösterdiği bir *Gazel*'i tahlil edilmiştir.

Tanzimat Edebiyatı Şiir-Roman kitabının ikinci bölümünde, Tanzimat edebiyatının tanınmış roman yazarlarından bazılarının biyografilerine değinilmiş, akabinde de onların en çok bilinen romanlarından örnekler verilerek roman inceleme metotları çerçevesinde incelenmiştir. Bu bölümde ilk değinilen şahsiyet Türk diline Osmanlıca denemeyeceği fikrine bağlı kalan ve hazırladığı *Kamus-i Türki* sözlüğünde ilk kez Türkçe ifadesini kullanan Şemsettin Sami olmuştur. Onun hayatı ve edebi yönüne değinildikten sonra trajik bir aşk hikâyesinin anlatıldığı *Taaşuk-ı Talat ve Fitnat*'ı roman inceleme yöntemleri çerçevesinde değerlendirilmiştir.

Kitabın “Roman” bölümünde Tanzimat yıllarının en çok eser veren, en popüler yazarlarından biri olan Ahmet Mithat Efendi ikinci sırada değerlendirilen kimse olmuştur. Onun da, edebiyatımızda züppe tipin ilk işlendiği *Felâatun Bey ile Râkım Efendi*'si kitaptaki yerini almıştır. Ahmet Mithat Efendi'nin akabinde, kitabın ilk bölümü olan şiir incelemeleri kısmında da incelenen, Namık Kemal'in okuyucuyu eğitmek ve kıssadan hisse çıkarmasını sağlamaya çalıştığı *İntibah* romanının tahliline yer verildiğini görmekteyiz.

Dr. Mehmet Özger ise Tanzimat'ın ikinci kuşağına mensup isimlerinden Sami Paşazâde Sezai ve onun tek romanı *Sergüzeşt*'i inceleyerek bu bölümdeki yerini almıştır. Kitabın sonlarına gelirken Dr. Macit Balık, ara nesil yazarlarından Nâbî-Zâde Nâzım'ı hayatı, edebi kişiliği ve psikolojik bir yönü de bünyesinde barındıran *Zehra* romanının tahlilini yapmıştır.

Roman bölümünün ve kitabın da son değerlendirmesini yapan kişisi Dr. Ahmet Faruk Güler'dir. O da şiir kısmında da incelenen Recaizâde Mahmut Ekrem'i dönemin gösterişe meraklı gençlerinin içinde buldukları komik durumları ele aldığı *Araba Sevdası* romanı ile son noktayı koymuştur.

SONUÇ

Özcan Bayrak'ın editörlüğünde ve Selim Somuncu, Taner Namlı, Celal Aslan, Ahmet Faruk Güler, Nuran Özlük, Mehmet Özger, Macit Balık'ın katkılarıyla vücuda getirilen ve 367 sayfadan müteşekkil bu kitap, daha önce değişik kaynaklarda incelemesi yapılan bazı eserlere farklı bakış açıları getirerek öğrenciler ve ilgilenen diğer okurların tercihlerine sunulmuştur. Ayrıca *Tanzimat Edebiyatı (Şiir Roman)* kitabında Tanzimat yıllarının siyasi ve sosyal ortamı hakkında malumat sahibi olunurken, önde gelen kalemleri ve edebi ürünleri hakkında tetkikleri görmek de mümkündür.

KAYNAKLAR

KAPLAN, Mehmet (2011), *Şiir Tahlilleri Tanzimat'tan Cumhuriyet'e*, Dergâh Yayınları, İstanbul.

TANPINAR, A. Hamdi (2003), *19. Asır Türk Edebiyatı*, Çağlayan Kitabevi, İstanbul.

TARLAN, A. Nihad (1981), *Metinler Tarihine Dair*, Edebiyat Meseleleri, İstanbul.

UÇMAN, Abdullah, "Akif Paşa", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.2, s.261 İstanbul.